

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Departament de Biblioteconomia i Documentació

*

Programa de doctorat en Humanitats de l'Institut Universitari de Cultura
de la Universitat Pompeu Fabra, 2002-2004

**Lectura i biblioteques populars.
Model de col·lecció i lectura a les biblioteques populars
de la Mancomunitat de Catalunya: 1918 – 1922**

Tesi doctoral que presenta Jordi Llobet Domènech
per optar al títol de doctor en documentació
per la Universitat de Barcelona

Directora

Dra. Assumpció Estivill Rius

Barcelona, gener de 2008

AGRAÏMENTS

La recerca que ara comença ha avançat gràcies a la col·laboració desinteressada i el suport d'un bon nombre de professionals, amics i persones estimades. Al llarg de tres anys he tingut la sort d'aprendre de molts mestres i bibliotecàries i he rebut els ànims d'amics i persones que m'han inspirat quan les forces defallien.

La directora de la tesi Assumpció Estivill Rius ha estat l'esperit constant i incansable que sempre he tingut aprop, m'ha encoratjat i m'ha alligonat al llarg de tot el treball. Martí Poy Prades ha estat l'ombra digital de la recerca; sense les seves habilitats humanes i informàtiques el projecte no hauria assolit l'estadi actual.

Les directores i els directors de les biblioteques populars, així com la resta del personal, han estat generoses amb el seu temps i m'han facilitat la feina tant com han pogut. Cal agrair de forma especial la col·laboració i les atencions rebudes de Lluïsa Vidal, de la Biblioteca Fages de Climent de Figueres; de Carme Simón de la Biblioteca Marià Vayreda d'Olot; de Teresa Miret, directora de la Biblioteca Comarcal d'Igualada, i de Montserrat Mercader, de la Biblioteca Comarcal del Vendrell. Els professionals de la Biblioteca de Catalunya han estat sempre atents a l'hora de buscar i rebuscar materials, especialment la cap de l'arxiu Reis Fontanals. Pel que fa a la informació sobre el contingut dels catàlegs patrimonials i la reconversió dels fons antics he comptat amb l'ajut de Jaume Clarà i de Dolores del Castillo, responsables de la secció de catalogació de les biblioteques nacionals de Catalunya i d'Espanya.

Cal agrair la disposició, l'esforç i la col·laboració desinteressada del grup d'experts que ha participat en la valoració del fons de cada classe temàtica: Nora Vela, Teresa Rovira, Norbert Bilbeny, Josep M. Massot i Muntaner, Àngel Duarte, Antoni M. Badia i Margarit, Santiago Riera i Tuèbols, Francesc Fontbona, Jordi Castellanos i Jordi Casassas. Cal agrair també a Teresa Mañà els itineraris oberts per a l'estudi de les col·leccions i especialment la indicació de l'existència de l'informe tècnic de Jordi Rubió sobre l'estat del fons de les biblioteques.

Una menció especial es mereix la bibliotecària Montserrat Prat, sempre disposada a obrir nous itineraris per camins poc trillats.

I sobretot, haig d'agrair a la Lola, l'Adrià i el Ricard la paciència que han hagut de tenir amb les meves dèries bibliogràfiques.

SUMARI

1. INTRODUCCIÓ.....	7
1.1 Justificació i antecedents bibliogràfics.....	8
1.2 Objectius	12
1.3 Metodologia	16
1.4 Estructura	19
2. LA TRADICIÓ BIBLIOTECÀRIA: MODELS I DISCURSOS	23
2.1 El model anglès i nord-americà. <i>Catering for all classes</i>	23
2.2 La tradició bibliotecària de l'Estat a Catalunya	27
2.2.1 Les biblioteques públiques provincials. Unes paoroses neveres.....	29
2.2.2 Les biblioteques populars de l'Estat. <i>Con pie forzado</i>	31
2.2.3 Una síntesi final. <i>Conservar lo antiguo y difundir lo nuevo</i>	36
2.3 La tradició bibliotecària anterior a la Mancomunitat	37
2.3.1 La Biblioteca de l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera	39
2.3.2 La Biblioteca de l'Ateneu Enciclopèdic Popular	40
2.3.3 La Biblioteca Pública Arús	42
2.3.4 La Biblioteca Popular per a la Dona	45
2.3.5 El debat sobre l'estratègia bibliotecària.....	49
3. LA CONSTRUCCIÓ DEL SISTEMA BIBLIOTECARI CATALÀ.....	53
3.1 Política i cultura. L'estratègia cultural	53
3.2 Política de cultura. La intel·lectualitat noucentista	56
3.3 Política de cultura i biblioteques populars	61
3.3.1 Normes	62
3.3.2 El desplegament administratiu i normatiu del Projecte	68
3.3.3 L'Escola de Bibliotecàries.....	72
4. LA VEU DELS PROFESSIONALS: CATEGORIA I MÈTODE	75
4.1 La categoria d'Eugeni d'Ors	75
4.2 El mètode de Jordi Rubió i Balaguer	83
4.3 La veu de les bibliotecàries	89
4.4 Competències i responsabilitats en la tria bibliogràfica.....	92
5. MERCAT DEL LLIBRE I PRESCRIPCIONS LECTORES	95
5.1 Cultura i mercat del llibre	95
5.2 De L'Avenç a l'Editorial Catalana.....	98
5.3 Prescripcions lectores: dels llibres bons i dels llibres dolents.....	110
5.3.1 L'ordre catòlic de la lectura.....	110
5.3.2 El cànon de lectura de les tradicions progressistes	119
5.3.3 El cànon orsià	125
6. ESTUDI DEL FONS. METODOLOGIA.....	127
6.1 L'inventari de les dades bibliogràfiques	128
6.2 Contingut i estructura de la base de dades bibliogràfica.....	131
6.3 Metodologia del treball bibliogràfic.....	133
6.4 Criteris metodològics per a l'explotació de les dades	137

7. ESTUDI DEL FON. DADES GLOBALS	139
7.1 Composició temàtica.....	141
7.2 Composició idiomàtica	146
7.3 La producció editorial	150
7.4 Les localitzacions bibliogràfiques.....	154
7.5 De les xifres als textos	156
7.5.1 La consulta dels catàlegs patrimonials.....	157
7.5.2 La consulta dels experts.....	159
8. ESTUDI DEL FON. DE LES XIFRES ALS TEXTOS.....	161
8.1 0 Obres generals.....	163
8.2 087.1 Llibres per a infants.....	171
8.3 1 Filosofia	181
8.4 2 Religió i teologia.....	191
8.5 3 Ciències socials	200
8.6 4 Filologia	218
8.7 5 Ciències pures	225
8.8 6 Ciències aplicades	234
8.9 7 Belles arts, esports.....	246
8.10 8 Literatura.....	259
8.11 9 Història i geografia.....	292
8.12 Publicacions periòdiques.....	303
9. LECTURES I LECTORS	321
9.1 La resposta local a la proposta de lectura.....	321
9.2 Lectors i lectures. Avaluació bibliotecària.....	334
9.2.1 Lectors	339
9.2.2 Lectures	346
9.2.3 L'avaluació de les bibliotecàries	352
9.3 Lectura instructiva o lectura recreativa	367
10. CONCLUSIONS.....	373
11. BIBLIOGRAFIA	383
11.1 Fonts d'arxiu	383
11.2 Fonts impreses.....	385
ANNEXOS.....	405
Annex 1. Bibliografia bàsica.....	407
Annex 2: Resums estadístics.....	513
Annex 3. Base de dades: "Proposta de lectura de les biblioteques populars de la Mancomunitat: 1918-1922".	555
ÍNDEX DE TAULES	557
ÍNDEX D'IMATGES.....	559

1. INTRODUCCIÓ

La biblioteca popular és una institució que participa, des del seus orígens, en la transmissió d'unes pràctiques de lectura i en la difusió d'un cànon textual dins d'un ordre específic delimitat per les ciències de la biblioteconomia. El terme biblioteca pública o biblioteca popular, segons de quina tradició bibliotecària es parli, identifica un ordre de la cultura escrita i un espai específic per a la lectura delimitat per la intervenció dels poders públics; una intervenció que té lloc en el món occidental a partir de la segona meitat del segle XIX. Aquest nou ordre s'associa, en els seus orígens, a un espai obert, lliure, igualitari, democràtic i popular d'accés als llibres i als periòdics, en un moment en què aquests són el mitjà hegemònic de difusió de la informació i del coneixement.

L'objectiu de la recerca que ara s'inicia és estudiar la proposta de lectura que s'ofereix a les biblioteques populars en el període de constitució del sistema bibliotecari creat per la Mancomunitat de Catalunya, d'acord amb les directrius establertes en el Projecte aprovat pel govern català, l'any 1915.¹ El sistema bibliotecari català és un projecte realment innovador dins del marc cultural espanyol, tant per l'estructura com per les característiques dels serveis que oferirà. El *Projecte sobre la instal·lació a Catalunya d'un sistema de Biblioteques Populars* estableix un model de biblioteca i una proposta de lectura d'abast nacional amb una dimensió institucional nova, en tant que s'integra dins del programa cultural impulsat pel govern. Eugeni d'Ors i Jordi Rubió, com a directors del sistema bibliotecari, assumeixen la responsabilitat de materialitzar l'estructura i els serveis que dibuixa el Projecte en la xarxa de biblioteques populars que, a partir de 1918, s'estén arreu de Catalunya. Una de les tasques dels directors consistirà a triar els llibres, els diaris i les revistes que constitueixen la proposta de lectura destinada a les poblacions on es crea una biblioteca popular.

La intervenció institucional sobre la lectura i la transmissió del saber que es pauta a través de la tria dels llibres de les biblioteques, evidencia la modernitat d'un projecte que es desenvolupa, justament, durant el procés de configuració de la societat de cultura de masses a Catalunya. La recerca es proposa identificar la intervenció institucional que s'exerceix sobre la difusió de les idees i del coneixement a través de l'anàlisi bibliogràfica del fons de les biblioteques populars, una tasca encara pendent.

---

¹ "Projecte d'acord presentat a l'Assemblea de la Mancomunitat en la tercera reunió, celebrada el 26 de maig, de 1915, sobre la instal·lació a Catalunya d'un sistema de Biblioteques Populars", *Anuari de les biblioteques populars* (1922), p. 75-89. El Projecte es publica també al *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, núm. 2 (1915), p. 122-133; i als *Quaderns d'estudi*, any I, núm. 1 (1915), p. 44-57.

1.1 JUSTIFICACIÓ I ANTECEDENTS BIBLIOGRÀFICS

L'estudi del fons de les biblioteques populars de Catalunya ha generat, fins avui, un nombre molt reduït d'investigacions. La majoria de les recerques que tenen les biblioteques populars com a objecte d'estudi s'han ocupat, principalment, del procés normatiu, de l'estructura, de l'evolució històrica o de les institucions fonamentals que han contribuït al desenvolupament del sistema bibliotecari català. Aquests són, bàsicament, els aspectes que tracta Alexandre Galí, en el capítol dedicat a la xarxa de biblioteques, dins de la *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya: 1900-1936*.² Teresa Rovira segueix aquest mateix itinerari a l'article "La xarxa catalana de Biblioteques Populars: dels orígens a la desfeta", talment com havia fet uns anys abans Rosa Leveroni.³

Una peça indispensable d'aquesta línia d'investigació és la recerca d'Assumpció Estivill, *L'Escola de Bibliotecàries: 1915-1939*.⁴ El treball supera amb escreix els límits de la institució acadèmica, per convertir-se en una síntesi general del procés de creació i desenvolupament del sistema bibliotecari català. Un sistema que té en l'Escola de Bibliotecàries una de les peces fonamentals que n'assegurarà el bon funcionament al llarg del segle XX, tot i els canvis polítics que trasbalsen el país. El treball d'Assumpció Estivill marca una fita decisiva en l'evolució dels estudis sobre les biblioteques populars i en la reconstrucció de la tradició bibliotecària catalana, fins a convertir-se en el referent d'un bon nombre de recerques posteriors. La seva influència alligona en dos aspectes fonamentals: d'una banda, per la capacitat d'articular i sintetitzar en un discurs nou les veus dels professionals que l'han precedit; i de l'altra, pel rigor metodològic i formal del treball realitzat. La recerca sobre l'Escola de Bibliotecàries refà el camí d'una llarga tradició atorgant el paper que li correspon a cada un dels seus protagonistes: Eugeni d'Ors, Jordi Rubió i les bibliotecàries que se situaran al capdavant de la xarxa.

L'estudi dels orígens del sistema bibliotecari català fa un avenç significatiu amb la tesi doctoral de Teresa Mañà Terré, *Les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya, 1915-1925*, publicada recentment.⁵ Teresa Mañà reconstrueix per primer cop, de forma àmplia i sistemàtica, el procés de creació i l'evolució de la xarxa de biblioteques populars fins a l'any 1925. El treball descriu el pla establert en el projecte

---

² Alexandre Galí, "Biblioteques populars", en: Alexandre Galí, *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya: 1900-1936*, Llibre XI, *Biblioteques populars i moviment literari* (Barcelona: Fundació Alexandre Galí, 1984), p. 7-45.

³ Teresa Rovira i Comas, "La xarxa catalana de biblioteques populars: dels orígens a la desfeta de 1939", *Item*, núm. 14 (gener-juny 1994), p. 5-20; i Rosa Leveroni, "Les biblioteques populars: un cinquantenari que no ha d'ésser oblidat", *Serra d'or*, núm. 111, (desembre de 1968), p. 43-47.

⁴ Assumpció Estivill Rius, *L'Escola de Bibliotecàries: 1915-1939* (Barcelona: Diputació de Barcelona, 1992).

⁵ Teresa Mañà Terré, *Les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya: 1915-1925* (Barcelona: Pagès: Diputació de Barcelona, 2007). La tesi doctoral, amb el mateix títol, fou presentada a la Facultat de Biblioteconomia i Documentació, de la Universitat de Barcelona, el mes de juny de 2005.

bibliotecari i analitza els diferents aspectes que intervenen en el seu desplegament: els edificis, els serveis, el personal, l'organització i, també, com no, el fons de les biblioteques. Teresa Mañà detalla de forma molt acurada l'evolució general del fons, però, no pretén oferir una anàlisi exhaustiva del contingut de l'oferta bibliogràfica de la xarxa, ja que es basa exclusivament en les col·leccions de tres biblioteques (Olot, Sallent i el Vendrell). Tanmateix, tot i tractar-se d'un capítol il·lustratiu d'una recerca més àmplia centrada en l'evolució del conjunt del sistema, l'anàlisi de les col·leccions inicia una línia d'investigació que calia continuar. Teresa Mañà ja s'havia ocupat del funcionament general del sistema bibliotecari en un estudi anterior, *Les biblioteques populars a Catalunya a través dels seus anuaris: 1922-1936*.⁶ En aquella ocasió, l'autora oferia una panoràmica de l'evolució de les pràctiques de lectura a la xarxa, a partir de les memòries i els informes de les bibliotecàries publicats en l'*Anuari de les biblioteques populars*.⁷ La descripció de les pràctiques de lectura a la xarxa, de fet, era el tema central d'un article anterior de Teresa Mañà, "Lectura i públic lector a les biblioteques populars (1924-1936)", molt probablement, la primera expressió d'una llarga recerca que tot just havia començat.⁸

L'esforç per eixamplar els límits de la tradició bibliotecària catalana més enllà del període de creació del sistema bibliotecari creat per la Mancomunitat, centra l'estudi de Montserrat Comas i Güell, *Lectura i biblioteques populars a Catalunya: 1793-1914*.⁹ La recerca evidencia l'existència d'una demanda popular reclamant mitjans d'accés a la cultura, així com la intensitat que va prenent el debat social i cultural sobre la tria de les bones lectures, especialment al tombant de segle. La investigació situa en un lloc preferent els discursos sobre la lectura, a través dels quals es constata la feblesa i la manca d'articulació dels projectes bibliotecaris endegats fins aleshores. De fet, la demanda popular i les mancances exposades trobaran una resposta en el sistema bibliotecari promogut per la Mancomunitat, quan es plantegi la intervenció en l'àmbit de la lectura; ara bé, aquesta intervenció en lloc d'integrar la tradició precedent impulsarà un projecte radicalment nou, inspirat en els models d'altres països més avançats en el terreny bibliotecari.

Lectures i lectors centren una part de l'interès d'aquestes recerques, però cap d'elles pautava un estudi sistemàtic del conjunt de l'oferta bibliogràfica i de les pràctiques de lectura a la xarxa de biblioteques populars de la Mancomunitat. Una part significativa dels testimonis documentals del període resten així desconeguts, desaprofitant les possibilitats que ofereixen per desxifrar el contingut de l'oferta bibliogràfica dels

⁶ Teresa Mañà Terré, *Les biblioteques populars a Catalunya a través dels seus anuaris: 1922-1936* (Barcelona: Facultat de Biblioteconomia i Documentació: Diputació de Barcelona, 2001).

⁷ L'*Anuari de les biblioteques populars* és una peça fonamental per conèixer l'evolució dels primers anys de funcionament de la xarxa de biblioteques. El contingut i els canvis en la publicació són descrits amb detall en l'estudi de Teresa Mañà.

⁸ Teresa Mañà Terré, "Lectura i públic lector a les biblioteques populars (1924-1936)", *Item*, núm. 14 (gener-juny 1994), p. 21-36.

⁹ Montserrat Comas i Güell, *Lectura i biblioteques populars a Catalunya: 1793-1914* (Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001).

sistema i la resposta que rep per part de la població. Els llibres de registre de les biblioteques amb l'inventari de les obres rebudes, les memòries i els informes de les bibliotecàries publicats als anuaris, les estadístiques dels serveis oferts o els dietaris que retraten la vida quotidiana de cada servei, contenen un ventall de dades encara poc estudiades. La perspectiva privilegiada d'aquests testimonis documentals sobre la vida dels llibres i les inquietuds dels lectors restava pendent d'una anàlisi sistemàtica, com la que es proposa dur a terme aquesta recerca.

La bibliotecària Emma Gifre, de la XIXa promoció de l'Escola Superior de Bibliotecàries, fa el primer esforç per estudiar de forma metòdica els hàbits de lectura en les biblioteques populars. L'any 1937, es publica a la col·lecció "Quaderns de treball", de l'Escola de Bibliotecàries, el seu treball corresponent al curs de pràctiques de l'any 1935-1936, *Quines són les matèries més llegides a les Biblioteques Populars de la Generalitat?*.¹⁰ L'estudi es marca uns reptes certament ambiciosos: en primer lloc, descriure els canvis en l'ordre de preferència de les matèries llegides a cada biblioteca, des de la seva fundació fins a l'any 1934; i a continuació, veure quines són les influències externes que determinen els gustos dels lectors i dibuixar el perfil de lectura que identifica cada biblioteca. El treball remet, fonamentalment, a les memòries i els informes de les bibliotecàries publicats en els anuaris de la xarxa, a través dels quals es pretén conèixer les "preferències dels lectors" i oferir "una idea de la vida dels llibres en els prestatges".¹¹

L'estudi d'Emma Gifre sobre els hàbits de lectura es publica en un període en què la formació acadèmica impartida a l'Escola de Bibliotecàries sembla reforçar de forma especial, entre d'altres competències, els estudis dedicats a la lectura. En aquesta mateixa línia se situarien diferents treballs, com ara el guió de lectures escollides per al programa del curs de pràctiques 1937-1938 de l'alumna Rosa Ricart, *Qui llegeix i què és llegeix en les Biblioteques Populars: notes bibliogràfiques sobre classificació de lectors i llibres*,¹² la proposta de bibliografia bàsica per a la secció de referència d'una biblioteca popular, elaborada per Maria Cugueró, *Què podria ésser una Biblioteca de referència a les Populars de Catalunya*; o la lliçó d'Aurora Díaz-Plaja, *Les guies de lectura*, en què la bibliotecària valora l'eficàcia de les llistes bibliogràfiques per atreure lectors i exposa un seguit de pautes per redactar-les i per treure'n el màxim de profit, en base a la seva experiència a la Biblioteca Popular de Canet.¹³

---

¹⁰ Emma Gifre, *Quines són les matèries més llegides a les biblioteques populars de la Generalitat?* (Barcelona: Escola de Bibliotecàries de la Generalitat de Catalunya, 1937).

¹¹ *Ibidem*, p. 6.

¹² Rosa Ricart, *Qui llegeix i què és llegeix en les biblioteques populars: notes bibliogràfiques sobre classificació de lectors i llibres* (Barcelona: Escola de Bibliotecàries de la Generalitat de Catalunya, 1938). L'interès de Rosa Ricart per la matèria té continuïtat en la seva memòria de final d'estudis del curs 1937-1938, que porta per títol, "Selecció de llibres".

¹³ Maria Cugueró, *Què podria ésser una Biblioteca de referència a les populars de Catalunya* (Barcelona: Escola de Bibliotecàries de la Generalitat de Catalunya, 1938). Aurora Díaz-Plaja, *Les guies de lectura* (Barcelona: Escola de Bibliotecàries de la Generalitat de Catalunya, 1938).

L'impuls acadèmic dels estudis sobre els llibres i els lectors de les biblioteques populars queda estroncat durant el període de la Dictadura del general Franco. Cal esperar un bon grapat d'anys per retrobar noves aproximacions a la composició del fons de les biblioteques populars, excepció feta de la informació publicada en els anuaris de la xarxa. L'interès historiogràfic pel fons de les biblioteques es reprèn en un estudi impulsat per Jordi Rubió i Balaguer; es tracta de la tesi de llicenciatura presentada l'any 1975 per Jordi Galofré, "La Biblioteca Arús: Rossend Arús i Arderiu, 1845-1891, i la fundació de la biblioteca, 1893-1895".¹⁴ L'autor descriu de forma molt detallada la composició del fons d'un servei bibliotecari proper a la realitat de les biblioteques de la Mancomunitat. Pocs anys després, Assumpció Estivill marca de nou la pauta amb un estudi dedicat específicament a la composició idiomàtica del fons de les biblioteques populars: "El fet cultural català a les biblioteques populars: 1918-1979".¹⁵ Tret d'aquestes investigacions aïllades, i de les valuoses aportacions de Teresa Mañà, més amunt esmentades, l'estudi de la composició del fons de les biblioteques populars no ha estat un objecte d'estudi prioritari i, encara avui, manquen moltes anelles d'una llarga cadena bibliogràfica que hauria d'enllaçar els orígens del sistema amb la nostra realitat actual.

La perspectiva bibliotecària, d'altra banda, pot enriquir el coneixement sobre la realitat lectora a la Catalunya del primer quart de segle. La història de la lectura viu, des dels inicis dels vuitanta, una fase d'expansió que contribueix a l'avenç de la història cultural amb nous plantejaments. Les recerques, desenvolupades fonamentalment en el marc de la historiografia francesa i anglosaxona, han atorgat protagonisme als diferents elements que participen en la producció, la transmissió i la recepció de les formes del saber. Peter Burke, Jean-Henri Martin, Roger Chartier o Robert Darnton, entre d'altres, reconstrueixen alguns d'aquests processos en diferents períodes històrics, atorgant un paper central als productors i, sobretot, als receptors dels textos i les seves experiències lectores.¹⁶ Dues síntesis històriques de referència, en aquest sentit, són el recull d'estudis dirigit per Guglielmo Cavallo i Roger Chartier, *Historia de la lectura en el mundo occidental*, i el recorregut assagístic d'Alberto Manguel, *Una historia de la lectura*.¹⁷ Alguns d'aquests autors atorguen un paper destacat a les biblioteques, tant pel que fa a la conservació i la difusió del coneixement, com per l'ordre específic del saber que es construeix en els seus espais.

¹⁴ Jordi Galofré, "La Biblioteca Arús: Rossend Arús i Arderiu, 1845-1891, i la fundació de la biblioteca, 1893-1895". Tesi de llicenciatura presentada a la Facultat de Geografia i Història, de la Universitat de Barcelona, l'any 1975.

¹⁵ Assumpció Estivill Rius, "El fet cultural català a les biblioteques populars: 1918-1979". Juliol 1980. Text mecanografiat.

¹⁶ Alguns títols bàsics d'aquesta tendència historiogràfica serien: Peter Burke, *Historia social del conocimiento: de Gutenberg a Diderot* (Barcelona: Paidós, 2002); Henri-Jean Martin, *Historia y poderes de lo escrito* (Gijón: Trea, 1999); Roger Chartier, *El orden de los libros: lectores, autores, bibliotecas en Europa entre los siglos XIV y XVIII* (Barcelona: Gedisa, 1994) o Robert Darnton, *La gran matança de gats i altres episodis de la història cultural francesa* (València: Universitat de València, 2006).

¹⁷ Guglielmo Cavallo, Roger Chartier (dir.), *Historia de la lectura en el mundo occidental* (Madrid: Taurus, 1998); Alberto Manguel, *Una historia de la lectura* (Barcelona: Lumen, 2005).

La influència d'aquests corrents ha orientat nombroses recerques sobre la història del llibre i de la lectura en el nostre entorn cultural.¹⁸ Les principals contribucions en aquest àmbit s'han ocupat, preferentment dels camps de la producció i de la comercialització dels llibres, incorporant algunes d'elles aspectes diversos de la recepció lectora. En aquesta línia, cal situar l'excel·lent obra col·lectiva dirigida per Hipólito Escolar, *Historia ilustrada del libro español*; la riquesa de les aportacions aplegades per Víctor Infantes, François Lopez i Jean-François Brotel, *Historia de la edición y de la lectura en España: 1472-1914*; el treball dirigit per Jesús A. Martínez Martín, *Historia de la edición en España (1836-1936)* o la síntesi històrica de Manuel Llanas sobre l'edició a Catalunya.¹⁹ Una de les últimes mostres d'aquesta línia d'investigació és la recerca de Manuel Pérez Nespereira, *La secessió catalana: els corrents culturals europeus a la fi de segle (1872-1900)*, dedicada a refer el marc de referència dels erudits i els intel·lectuals que s'apleguen a l'Ateneu Barcelonès, a partir d'un estudi del fons de la seva biblioteca.²⁰

La llista d'estudis comença a ser important; tanmateix, n'hi ha molt pocs que tinguin com a objecte d'estudi les propostes i les pràctiques de lectura en l'espai de les biblioteques i el coneixement que de forma sistemàtica han anat construint els bibliotecaris i les bibliotecàries, com a observadors privilegiats d'aquesta realitat. La constatació d'aquest buit reforça l'interès per aprofundir en l'anàlisi de l'oferta bibliogràfica i en els discursos específics sobre els llibres i la lectura originats en l'espai de les biblioteques populars, com una peça clau per conèixer les tendències de lectura a l'època.

1.2 OBJECTIUS

El repte inicial de la recerca ha estat delimitar un horitzó teòric per tal d'interpretar adequadament l'objecte d'estudi escollit. L'estudi italià Armando Petrucci, amb un encert metodològic molt productiu, trasllada les reflexions sobre l'ordre del discurs de Michel Foucault a l'ordre de la lectura. Segons el filòsof francès, el mètode adient per reconstruir l'horitzó de possibilitats d'una cultura passa per una anàlisi històrica del mode d'existència i dels límits dels discursos que la configuren. Seguint aquest mètode, cal entendre qualsevol discurs com un punt en una trama, establint una relació de suport

---

¹⁸ L'avenç d'aquesta línia d'investigació es pot seguir a l'article d'Anna Gudayol, "Història del llibre i de les biblioteques a Catalunya: quinze anys d'estudis (1985-1999)", *Item*, núm. 27 (juliol-desembre 2000), p. 4-64.

¹⁹ Hipólito Escolar Sobrino (dir.), *Historia ilustrada del libro español* (Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1993-1996); Víctor Infantes, François Lopez, Jean-François Brotel (dir.), *Historia de la edición y de la lectura en España: 1472-1914* (Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 2003); Jesús A. Martínez Martín (dir.), *Historia de la edición en España (1836-1936)* (Madrid: Marcial Pons, 2001); Manuel Llanas, *L'edició a Catalunya* (Barcelona: Gremi d'Editors de Catalunya, 2002-2005).

²⁰ Manuel Pérez Nespereira, *La secessió catalana: els corrents culturals europeus a la fi de segle (1872-1900)* (Catarroja: Afers, 2007).

i de dependència envers la resta dels discursos del sistema cultural del qual forma part, en el marc d'una xarxa de relacions de jerarquia i de dominació.²¹ L'ordre dels discurs, doncs, es troba sotmès a uns procediments i un sistema normatiu de control i de delimitació de la seva existència que es veuen reforçats per uns complexos institucionals que s'encarreguen de reproduir els valors ideològics i culturals d'una determinada visió del món.

Segons Armando Petrucci, el control de la lectura és més directe i simple que el de l'escriptura:

Para que funcione es necesario sólo que las lecturas del público que hay que alfabetizar y educar (y, por tanto, adoctrinar) estén orientadas hacia un determinado *corpus* de obras y no hacia otras, hacia un *canon* fijo que puede ser más o menos amplio, más liberal o más restrictivo, pero que se impone exactamente como un canon, es decir, como un valor indiscutible que hay que asumir en cuanto tal.²²

L'anàlisi de Petrucci s'aplica als mecanismes d'apropiació del text, és a dir, als processos de lectura, els quals estan sotmesos a procediments de control anàlegs, sinó idèntics, als de la producció de textos. En el camp de la lectura, les institucions bibliotecàries intervenen amb la seva autoritat en la difusió d'un cànon bibliogràfic, dins d'un ordre específic d'organització de la cultura escrita que es concreta, bàsicament, en tres aspectes: a) uns sistemes de classificació i d'ordenació de la saviesa universalment acceptats que regulen l'accés als llibres; b) la difusió d'un models de col·lecció uniformement acceptats; i c) uns hàbits i unes pràctiques de lectura propis del seu espai.

El model d'interpretació dels sistemes culturals proposat pel sociòleg francès Pierre Bourdieu és molt operatiu per analitzar els processos que regulen la formació i la difusió dels repertoris canònics que s'utilitzen per a la constitució dels fons de les biblioteques públiques.²³ Segons Bourdieu, l'anàlisi de qualsevol fenomen cultural obliga a dues feines: d'una banda, a l'estudi de la gènesi, de l'estructura i de la dinàmica interna del seu camp de producció; de l'altra, a la comprensió de la xarxa de relacions que estableix amb la resta de camps del sistema, i especialment amb el camp del poder. A partir d'aquest raonament, Bourdieu qüestiona els valors essencials que la institució de la lectura s'atorga, tant pel que fa a la consagració d'un corpus modèlic de textos com a les modalitats de lectura legitimades. Segons el sociòleg, cal situar els processos de canonització en el marc de les lluites que es dirimeixen a l'interior de cada camp de producció cultural. El cànon no deixa de reproduir els valors d'una posició hegemònica o dominant, que tracta d'imposar unes autoritats i unes lectures adients als interessos dels agents que ocupen aquesta posició. El control que exerceix la posició dominant sobre els signes de reconeixement i els senyals distintius s'aplica tant en relació amb el món present com envers el passat, legitimant tant els discursos actuals com la tradició

²¹ Michel Foucault, *L'ordre del discurs i altres escrits* (Barcelona: Laia, 1982), p. 103-147.

²² Armando Petrucci, "Leer por leer: un porvenir para la lectura", en: Guglielmo Cavallo, Roger Chartier (dir.), *Historia de la lectura...*, p. 526.

²³ Pierre Bourdieu, *Las reglas del arte: génesis y estructura del campo literario* (Barcelona: Anagrama, 1995).

precedent. La recepció d'uns models i la competència que exigeix la seva comprensió són, doncs, històricament produïts i reproduïts, és a dir, són indissociables de les condicions històriques del seu establiment. Cada època i cada grup hegemònic delimita el territori de la canonicitat i defineix noves formes i lectures en funció de les seves necessitats i expectatives. Al mateix temps, els complexos institucionals, que controlen la interpretació, consagren i modelitzen un sistema normatiu essencial que es presenta com un ordre tancat; un ordre que es tendeix a assumir com a “objectiu”, tot i que no deixa de ser una construcció social de la realitat. En el nostre marc cultural, aquest ordre acostuma a consagrar el nivell acadèmic més alt, és a dir, el cànon culte.

En aquesta línia, cal reconèixer el mestratge de la recerca modèlica, d'Anne-Marie Chartier i Jean Hébrard, *Discursos sobre la lectura: 1880-1980*.²⁴ El treball, endegat dins de l'escola historiogràfica francesa, analitza els discursos que reflecteixen la intervenció de tres institucions fonamentals (església, escola i biblioteca) en la configuració dels ordres de la lectura a França, entre 1880 i 1980. Una part important de l'estudi se centra en l'anàlisi dels textos relacionats amb els processos de selecció i de formació de les col·leccions d'una biblioteca pública, així com en el control i les fórmules d'accés que les instàncies de poder estableixen per pautar l'accés de les capes socials més desfavorides a la cultura i el coneixement:

Cualesquiera que sean las intenciones que presiden su nacimiento, la biblioteca es ese evidente dispositivo de controlar las lecturas populares; control conservador, reformador o revolucionario, según los casos, control privado o público según que el estado intervenga o no; pero siempre se trata de controlar a quienes todavía no saben leer ni elegir sus libros, a quienes no se podría sin peligro dejar que por sí solos eligieran furtivamente sus lecturas dentro del universo indefinidamente en expansión de la letra impresa. Las palabras que justifican la existencia de ese control se refieren, pues, menos al dispositivo mismo que a las finalidades de una estrategia más global (el acompañamiento de la lectura popular) que cada instancia del poder o del contrapoder pone por obra al servicio de sus valores y de sus ideales.²⁵

El fons d'una biblioteca pública comprèn tots els camps del saber i posa a l'abast dels lectors el repertori d'obres fonamentals que han de fer entenedora la tradició cultural pròpia. Ara bé, d'acord amb Bourdieu, la constitució dels repertoris bibliogràfics canònics, tot i afermar-se en uns principis d'imparcialitat i d'universalitat, no deixa de reproduir les lluites pel control de la interpretació de cada època. L'estudi de les col·leccions i dels processos de selecció bibliogràfica seguits pels responsables de les biblioteques pot mostrar com es trasllada a l'espai bibliotecari l'horitzó ideològic del sistema cultural on està integrat. L'estudi de les col·leccions i la transmissió del cànon

²⁴ Anne-Marie Chartier i Jean Hébrard, *Discursos sobre la lectura: 1880-1980* (Barcelona: Gedisa, 1994). L'esforç per descriure la intervenció de les biblioteques populars en la promoció de la lectura té un bon precedent en els estudis de l'especialista francès Noë Richter, *La lecture & ses institutions: la lecture populaire* (Bassac: Plein Chant; Le Mans: Bibliothèque de l'Université de Maine, 1987) i *Les bibliothèques populaires* (Paris: Cercle de la Librairie, 1978).

²⁵ Anne-Marie Chartier, Jean Hébrard (eds.), *Discursos sobre la lectura...*, p. 122.

en el marc del sistema bibliotecari català del primer quart del segle XX ho hauria de confirmar.

La Mancomunitat aposta per la creació d'un sistema orgànic de serveis bibliotecaris en què cada una de les parts exerceix una funció que reforça l'estructura general; la Biblioteca de Catalunya ocupa, d'acord amb el Projecte normatiu, el vèrtex superior del sistema, que se sosté en una extensa base formada per la xarxa de biblioteques populars. L'estudi del fons que proposa la recerca parteix d'aquesta consideració essencial: el conjunt dels llibres de totes les biblioteques populars conformen una unitat i comparteixen un mateix objectiu, en la mesura que la proposta de lectura s'ajusta a un marc normatiu i respon a una intervenció política i administrativa d'abast nacional. Les instruccions tècniques, el programa acadèmic de l'Escola de Bibliotecàries, els procediments establerts des de la Direcció Tècnica de la xarxa i la selecció mateixa dels llibres que duen a terme personalment els dos directors garanteixen, conceptual i tècnicament, aquesta unitat, i la posen al servei d'un programa de govern que s'imposa dos objectius prioritaris, que es poden resumir, essencialment, en dos termes: nació i formació; cal enfortir el procés de construcció de la identitat nacional, i cal estendre l'ensenyament tècnic i professional indispensable per assegurar l'avenç econòmic del país i preservar l'ordre social a través d'una tasca d'educació civil i cultural.

El cop d'estat de Primo de Rivera, l'any 1923, marca l'inici del procés de desarticulació del govern mancomunal i de la seva obra. La promoció de noves biblioteques s'atura a partir d'aquesta data, i uns mesos després, el març de 1925, amb la supressió definitiva de la Mancomunitat, es trenca la unitat orgànica i administrativa de la xarxa de biblioteques populars, que a partir d'aquesta data passen a dependre de les respectives diputacions provincials.

La recerca es proposa delimitar els valors culturals i ideològics que conformen la proposta de lectura de les biblioteques populars creades pel govern de la Mancomunitat, a partir de la descripció i de l'avaluació quantitativa i qualitativa de la tria bibliogràfica destinada a les biblioteques, i de la interpretació dels discursos professionals que la fonamenten. Amb aquest objectiu, l'estudi del fons de les biblioteques populars hauria de donar resposta a les qüestions següents:

- La tria de llibres s'ajusta, compleix o reforça els objectius prioritaris de l'obra de govern impulsada des de la Mancomunitat: nació i formació?
- Quins són els trets essencials de la tria bibliogràfica (composició temàtica, autoritats, editorials, col·leccions, etc.) que permeten identificar el compromís de la proposta de lectura amb una determinada tradició cultural o ideològica? En concret:
  - La proposta de lectura integra les diverses tradicions culturals i ideològiques que es manifesten en la societat catalana?,

- Reforça els valors culturals i ideològics de les forces hegemòniques que controlen el poder dins del govern català?,
- Les intervencions d'Eugeni d'Ors i de Jordi Rubió a l'hora de constituir el fons de les biblioteques segueixen criteris similars, o bé es distancien, a l'hora de complir amb l'encàrrec institucional?
- La tria bibliogràfica s'ajusta al públic lector a qui s'adreça i respon a les necessitats de les poblacions on es creen les biblioteques?
- La composició del fons de les biblioteques populars evidencia l'exercici d'un control institucional sobre la difusió de les idees i de la informació?

1.3 METODOLOGIA

Per donar resposta a aquests interrogants, la recerca parteix de la descripció del fons inicial de les biblioteques inaugurades pel govern mancomunal, entre 1918 i 1922. L'origen de les dades bibliogràfiques són els llibres de registre on s'inventarien les obres destinades a cada població i els llistats de subscripcions de les publicacions periòdiques que ha de rebre cada biblioteca. La informació recollida es basa en els inventaris de sis de les vuit biblioteques inaugurades: Olot, Sallent, Canet de Mar, el Vendrell, Pineda i Figueres, ja que no es conserven els llibres de registre amb el fons de Valls i les Borges Blanques, desapareguts ambdós sota els estralls de la Guerra Civil.

La recerca se centra exclusivament en l'estudi del lot inicial de les biblioteques, és a dir, la tria de llibres que els directors del sistema preparen per a la inauguració del servei en cada municipi. La decisió d'acotar l'avaluació del fons exclusivament als lots fundacionals s'adopta en funció de dos propòsits; d'una banda, amb la intenció d'identificar amb més precisió la proposta de lectura original impulsada des del govern i, de l'altra, per poder diferenciar les particularitats de la tria de cada un dels directors del sistema: Eugeni d'Ors i Jordi Rubió.

El conjunt dels llibres, diaris i revistes inventariats a les biblioteques s'han introduït en una base de dades que conté la descripció bibliogràfica de cada document, la seva localització geogràfica i els índexs que han de permetre l'estructuració del fons i la descripció de les línies mestres del seu desenvolupament (composició temàtica, composició idiomàtica, etc.). L'estructura de la base de dades permet identificar tant la proposta de lectura global del sistema, com l'oferta bibliogràfica específica de cada biblioteca, amb la qual s'identifica la intervenció específica de cada un dels directors de la xarxa.

Els llibres de registre són el punt de partida de la recollida de dades, ara bé, la descripció bibliogràfica, així com la normalització de les autoritats i dels índexs de cada obra remetent a altres fonts d'informació bibliogràfica. La font de referència principal ha estat el catàleg col·lectiu de la Xarxa de Biblioteques de la Diputació de Barcelona, el testimoni més fidel a la tradició bibliotecària instituïda per la Mancomunitat, juntament amb el Catàleg Col·lectiu de la Lectura Pública, gestionat per la Generalitat de Catalunya. Les dades s'han contrastat o completat, a continuació, amb tres centres d'informació bàsics: el catàleg de la Biblioteca de Catalunya, fonamentalment per a la producció editorial en català; el catàleg de la Biblioteca Nacional d'Espanya, per a la producció editorial en castellà, i el Catalogue Collectif de France, per a la producció francesa.

La fórmula operativa adoptada per valorar la tria dels llibres es basa en la utilització d'un procediment propi del treball bibliotecari: establir la bibliografia bàsica del sistema, el seu cànon de lectures, a partir de la presència dominant de certs títols en els lots inicials de les biblioteques. De fet, el conjunt dels llibres triats per ambdós directors conformen una proposta bàsica, en tant que s'identifiquen amb un nou espai per a la lectura, creat d'acord amb uns criteris de qualitat i d'excel·lència bibliogràfica, tal com es veurà més endavant; ara bé, l'opció d'atorgar la distinció específica d'obra bàsica a una sèrie de títols permet agilitar la interpretació del fons i identificar amb més precisió els elements essencials de la proposta de lectura. En l'ordre expositiu, l'avaluació de la bibliografia bàsica es complementa amb la descripció de les aportacions bibliogràfiques de cada un dels directors del sistema, distingint així els trets específics de les intervencions d'Eugeni d'Ors i de Jordi Rubió a l'hora de complir amb l'encàrrec institucional.

L'avaluació quantitativa de l'oferta bibliogràfica i l'anàlisi qualitativa de les obres de cada camp temàtic es presenten d'acord amb l'ordre de classificació dels llibres propi de la xarxa de biblioteques populars: la Classificació Decimal Universal (CDU). El pas de les xifres als textos, de la descripció quantitativa a la valoració qualitativa dels llibres triats de cada matèria, avança situant la proposta bibliogràfica dins de l'horitzó cultural i editorial de l'època.

Els textos fonamentals dels directors de la xarxa, el *Glosari* d'Eugeni d'Ors i els estudis bibliogràfics de Jordi Rubió, han estat les primeres guies escollides per traçar l'horitzó cultural; a les quals han seguit altres testimonis i discursos representatius de l'època.²⁶ Aquests testimonis han tingut sempre al costat obres enciclopèdiques, manuals i estudis especialitzats actuals, que han permès reconstruir els valors dominants del període objecte d'estudi i situar amb perspectiva les obres i les autoritats del fons de les biblioteques. Els volums corresponents de la *Història de la cultura catalana*, dirigida per Pere Gabriel o la síntesi d'història cultural coordinada per Jordi Casassas, *Els*

²⁶ Eugeni d'Ors, *Glosari* (Barcelona: Edicions dels Quaderns Crema, 1991-2005); Jordi Rubió i Balaguer, *Sobre biblioteques i biblioteconomia* (Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995).

intel·lectuals i el poder a Catalunya són alguns dels treballs de referència utilitzats.²⁷ Aquestes fonts d'informació generals, al seu torn, s'han complementat amb una llarga sèrie de fonts d'informació específiques de cada matèria, que aniran apareixent al llarg de la recerca.

Per tal d'oferir una interpretació molt més rica del fons de les biblioteques, es va considerar molt útil tancar l'avaluació qualitativa de cada camp temàtic amb una valoració dels llibres triats feta per una autoritat de renom en la matèria. Han participat amablement en aquesta avaluació els estudiosos següents: Nora Vela (obres generals i publicacions periòdiques), Teresa Rovira (llibres per a infants), Norbert Bilbeny (filosofia), Josep M. Massot i Muntaner (religió), Àngel Duarte (ciències socials), Antoni M. Badia i Margarit (filologia), Santiago Riera i Tuèbols (ciència i tècnica), Francesc Fontbona (belles arts), Jordi Castellanos (literatura) i Jordi Casassas (història).

Des d'un primer moment, es va considerar que l'anàlisi de la tria bibliogràfica només podia prendre sentit si s'emmarcava dins de l'horitzó de possibilitats del mercat editorial. Per tal d'identificar la producció editorial han estat molt útils algunes de les obres essencials sobre la història del llibre i l'edició contemporània, citades anteriorment. Ara bé, a l'hora de dibuixar l'horitzó editorial, ha estat imprescindible la consulta dels catàlegs de les editorials i de les llibreries més importants del període que es conserven al fons Bergnes de les Cases de la Biblioteca de Catalunya; talment com la consulta dels catàlegs patrimonials de les biblioteques nacionals de Catalunya i d'Espanya, a través dels quals ha estat possible identificar una part significativa de la producció específica d'un autor o d'un camp temàtic determinat. Malauradament, les limitacions actuals dels catàlegs patrimonials, tant pel que fa al contingut com a la redacció, no ha permès utilitzar-los de forma sistemàtica com a guia bibliogràfica per contrastar la tria de les biblioteques amb la realitat editorial del període. El capítol d'introducció metodològica a la lectura del fons s'ha considerat que era el lloc més adient per detallar aquestes limitacions.

La matèria de treball són els inventaris i els catàlegs, però també els llibres; per aquest motiu, la recerca no podia deixar de banda la identificació visual i formal de les principals obres i col·leccions; la consulta del fons antic que es conserva encara avui en algunes biblioteques, com ara la Biblioteca Comarcal d'Igualada o la Biblioteca del Vendrell, ha estat l'última etapa de l'itinerari bibliogràfic.²⁸

Un cop descrita la composició del fons de les biblioteques, es feia indispensable conèixer la resposta dels municipis i dels lectors a la proposta bibliogràfica. Per obtenir-la, s'han seguit tres itineraris: en primer lloc, la ruta que traça Concepció de Balanzó en l'inventari hemerogràfic sobre les biblioteques populars, que recull de manera gairebé

²⁷ Pere Gabriel (dir.), *Història de la cultura catalana*, vol. 6-8 (Barcelona: Edicions 62, 1994-1997); Jordi Casassas i Ymbert (coord.), *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya: materials per a un assaig d'història del món català contemporani: 1808-1975* (Barcelona: Pòrtic: 1999).

²⁸ Cal agrair de forma especial la col·laboració i les atencions rebudes per la directora i el personal de la Biblioteca Comarcal d'Igualada i de la Biblioteca del Vendrell.

exhaustiva el ressó que les biblioteques tingueren a la premsa del moment, tant general com local;²⁹ en segon lloc, la documentació administrativa que es genera durant el procés, especialment les memòries dels patronats de les biblioteques populars; i, en tercer lloc, les memòries i les estadístiques recollides en els anuaris de la xarxa de biblioteques. Per recopilar el conjunt d'aquestes dades, s'ha consultat la documentació conservada en diferents centres: els arxius de les biblioteques populars objecte de l'estudi; l'Arxiu de la Diputació de Barcelona, dipositari de la documentació generada pels organismes mancomunals responsables de la direcció del sistema; i l'Arxiu de la Biblioteca de Catalunya, que conserva una part dels documents relacionats amb la xarxa, especialment a partir del moment en què s'hi trasllada la gestió. A través d'aquests itineraris, s'ha intentat copsar el compromís dels municipis amb el Projecte, la recepció de la proposta de lectura per part de la població i l'avaluació bibliotecària de la seva incidència en la comunitat lectora a la qual s'ofereix.

1.4 ESTRUCTURA

La recerca analitza el procés de formació, l'estructura, la composició i la recepció del fons de les biblioteques populars en el context cultural de la societat catalana del primer quart del segle XX. La fórmula per encaixar les peces del trencaclosques bibliogràfic, comença amb un primer gran apartat, dedicat a descriure la tradició bibliotecària angloamericana, espanyola i catalana anterior al Projecte de la Mancomunitat i de com, a partir d'aquest, s'articula el sistema bibliotecari, dins de l'obra cultural del govern català, a través d'una sèrie de normes, organismes i professionals que determinen, en bona mesura, el perfil de l'oferta bibliogràfica de les biblioteques. La síntesi de la tradició bibliotecària, fonamentada en els estudis dels autors citats anteriorment, pretén situar el marc cultural i professional en el qual pren sentit la proposta bibliogràfica.

El Projecte pauta la intervenció institucional i professional, però la producció editorial estableix l'horitzó de possibilitats d'aquesta intervenció, en la mesura que condiciona la tria dels llibres efectuada pels directors del sistema. El segon capítol de la recerca, pretén descriure la realitat del mercat editorial, identificar el paper cultural i el compromís ideològic de les diverses cases editores i, finalment, analitzar les propostes d'aquelles institucions que prescriuen itineraris de lectura al servei d'una determinada tradició ideològica: catòlica, republicana o anarquista.

El tercer gran apartat de la recerca s'ocupa de la descripció i de la interpretació del fons de les biblioteques. Després d'una introducció de caràcter metodològic, s'avalua, en primera instància, l'oferta bibliogràfica global del sistema i, a continuació, s'ofereix una anàlisi quantitativa i qualitativa de la tria de llibres específica de cada camp temàtic. A

²⁹ Concepció de Balanzó, *Les biblioteques populars de la Generalitat de Catalunya: notes bibliogràfiques per a llur història* (Barcelona: Escola de Bibliotecàries de la Generalitat de Catalunya, 1935).

mesura que avança la interpretació de la proposta bibliogràfica s'intenta reconstruir la trama de complicitats entre els autors i els projectes editorials, entre els llibres i els moviments culturals, entre la proposta de lectura i els objectius prioritaris del programa de govern: nació i formació.

La resposta dels municipis i de les poblacions que reben la concessió d'una biblioteca popular, i els discursos professionals dels bibliotecaris i de les bibliotecàries que se situen al capdavant de la xarxa i avaluen aquesta resposta, centren el capítol previ a les conclusions. La resposta de la comunitat lectora i la perspectiva de les bibliotecàries permet valorar la recepció de la proposta de lectura promoguda des del govern català. Una valoració imprescindible abans de presentar la síntesi final de la recerca.

L'estudi del fons de les biblioteques s'ha fonamentat en l'explotació de tres grans blocs d'informació: la base de dades on es recullen els lots inicials; la bibliografia bàsica del sistema i les dades estadístiques que permeten valorar la recepció lectora de la proposta bibliogràfica. Aquests blocs d'informació es presenten en un document annex i en els formats més adients per fer operativa la consulta de les dades que contenen. Per aquest motiu, s'han imprès la bibliografia bàsica i les taules estadístiques on es resumeix la composició del fons i la seva recepció, mentre que s'ha optat per presentar la base de dades en format digital, en un disc annex, per tal de facilitar-ne la consulta.

El text de la recerca s'il·lustra amb una sèrie d'imatges que privilegien els seus actors principals: els llibres, els lectors i els testimonis documentals que deixen constància d'aquesta relació en l'espai bibliotecari. La majoria d'aquestes imatges procedeixen del fons de la Unitat Gràfica de la Biblioteca de Catalunya i de l'arxiu fotogràfic de la Xarxa de Biblioteques de la Diputació de Barcelona. Pel que fa als aspectes formals, la transcripció dels textos citats manté les particularitats lingüístiques dels documents originals. Quan els fragments citats són llargs es presenten en paràgrafs independents, mentre que quan són breus s'inclouen en el text, per tal de fer més àgil la lectura.

La interpretació del fons de les biblioteques intenta reconstruir la trama de complicitats que s'estableix entre la tria dels llibres i les tradicions culturals dominants durant el període objecte d'estudi. La construcció ideal d'una determinada forma d'organització de la vida social i cultural es tradueix en una sèrie de discursos, d'imatges i de símbols, que comparteixen uns col·lectius que s'identifiquen amb una tradició cultural. El cànon bibliogràfic del sistema bibliotecari formula un discurs que intervé en la difusió i la reproducció d'un ordre social i cultural determinat, pautat per un grup d'intel·lectuals compromesos amb l'obra de govern.³⁰ Eugeni d'Ors i Jordi Rubió presenten a la comunitat lectora un compendi del saber universal a través d'una tria de llibres bons, on cada peça ocupa un lloc en els prestatges, alhora que estableix un diàleg amb la resta d'obres que l'envolten. La interpretació del fons de les biblioteques intenta reconstruir

---

³⁰ L'estudi històric d'aquestes relacions i la manera d'analitzar-les té una formulació molt clara en l'article de Jordi Casassas i Ymbert, "La història cultural i l'intel·lectual professional. Una visió personal", *Cercles: revista d'història cultural*, núm. 1 (1998), p. 6-11.

aquests diàlegs i valorar com les institucions bibliotecàries, creades pel govern català, intervenen en la reproducció d'un ordre de la lectura determinat.

Poques paraules es poden afegir a les veus i a les intuïcions dels professionals que varen endegar el primer sistema bibliotecari català. Elles i ells eren conscients d'estar bastint els fonaments d'un projecte que s'acabaria consolidant en poc temps. Glòria Sancho, la directora de la Biblioteca de Sallent, l'any 1923, cinc anys després de la inauguració del servei i vuit anys després de l'inici del projecte, referma la confiança d'haver encertat el camí adient i desitja que el testimoni de la seva experiència a la biblioteca serveixi en un futur:

Amb tota sol·licitud i amor he anat observant els diferents aspectes que ha presentat en la seva evolució, anotant les palpitations d'aquesta vida, que no solament ens interessa pel moment actual, sinó per la importància i transcendència que podrà tenir en l'esdevenidor, quan ja de nosaltres, els que hem guiat els primers passos d'aquesta existència, no en quedi altre record que aquestes notes que avui aportem, les quals tindran llavors, no obstant sa humil procedència, una valor remarcable si poden mostrar amb claredat i gradació totes les evolucions que ha experimentat des dels seus començos una obra que llavors estarà potser en plena eficàcia i utilitat. Quina satisfacció serà, doncs, per a nosaltres l'haver contribuït, amb aquestes modestes i mal perfilades notes, a la formació documental de la història de les Biblioteques Populars.³¹

---

³¹ *Anuari de les biblioteques populars i de les biblioteques tècniques de la Universitat Industrial* (1923), p. 27.